

KLASTER YONDASHUVI ASOSIDA BOSHQARUV MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Abdug'ayurova Xurshida Jamolddin qizi

FarDU tayanch doktoranti

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada klaster yondashuvi asosida boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish masalalari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan ko'rib chiqiladi. Klasterlashgan tizimlar samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish, innovatsion muhitni shakllantirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirish orqali boshqaruv jarayonini optimallashtirish usullari ochib berilgan. Shuningdek, O'zbekiston iqtisodiyotida klaster yondashuvining joriy etilishi va u orqali boshqaruv samaradorligini oshirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Maqolada xorijiy tajribalar tahlili asosida milliy sharoitga mos boshqaruv mexanizmlarini ishlab chiqish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

KALIT SO'ZLAR: klaster, boshqaruv mexanizmi, innovatsiya, samaradorlik, iqtisodiy rivojlanish, kooperatsiya, integratsiya, tarmoq, raqobatbardoshlik

So'nggi yillarda global iqtisodiyotda yuz berayotgan o'zgarishlar, sanoatning yangi bosqichga ko'tarilishi va raqobatbardoshlik mezonlarining murakkablashuvi boshqaruv tizimlarini tubdan isloh qilishni talab qilmoqda. Ayniqsa, iqtisodiy rivojlanishning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lgan klaster yondashuvi zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishda muhim vosita sifatida maydonga chiqmoqda. Klasterlar – bu bir hududda joylashgan va bir-biri bilan texnologik, iqtisodiy yoki institutsional jihatdan bog'langan korxonalar, tashkilotlar va ilmiy-tadqiqot muassasalari yig'indisidir. Ushbu tuzilma orqali tarmoqlararo hamkorlik, resurslardan unumli foydalanish va innovatsiyalarni joriy etish imkoniyatlari kengayadi.

Klaster yondashuvi iqtisodiyotda raqobat ustunliklarini shakllantirish, tarmoqlararo sinergiyani kuchaytirish va mintaqaviy rivojlanishni jadallashtirishning samarali vositasidir. Boshqaruv tizimida ushbu yondashuvni qo'llash orqali mahalliy korxonalar o'rtasida kooperatsiyani kuchaytirish, ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasini chuqurlashtirish, mahsulot sifatini oshirish va yangi bozorlarni egallash imkoniyatlari yaratiladi. Buning natijasida esa iqtisodiy o'sishning yangi manbalari yuzaga chiqadi.

Klaster asosida boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish deganda, mavjud resurslardan samarali foydalanish, barcha ishtirokchilarning manfaatlarini uyg'unlashtirish, tarmoq ichidagi aloqalarni muvofiqlashtirish, axborot oqimini tartibga solish va qaror qabul qilish tizimini takomillashtirish tushuniladi. Buning uchun klaster ichidagi korxonalar, oliy ta'lim muassasalari, tadqiqot markazlari va davlat organlari o'rtasidagi o'zaro aloqalar aniq mexanizmlar asosida boshqarilishi lozim.

Boshqaruv mexanizmlarining samarali faoliyat ko'rsatishi uchun klasterning tashkil etilishi bosqichma-bosqich amalga oshirilishi kerak. Birinchi bosqichda – mavjud resurslar, tarmoq subyektlari va ularning ehtiyojlari tahlil qilinadi. Ikkinchi bosqichda – strategik yo'nalishlar, ustuvor maqsadlar va asosiy ishtirokchilar aniqlanadi. Uchinchi bosqichda – tashkil etilgan klasterning boshqaruv tuzilmasi ishlab chiqiladi, ya'ni bu yerda muvofiqlashtiruvchi markazlar, monitoring tizimi va ma'lumot almashinuvi kanallari yaratiladi. To'rtinchi bosqichda – klasterning faoliyati nazorat qilinadi va baholash mezonlari asosida doimiy takomillashtirib boriladi.

Bunday tizimda boshqaruv mexanizmlari uchta asosiy yo'nalishda ishlashi zarur: strategik rejalashtirish, operativ boshqaruv va natijalarni monitoring qilish. Strategik rejalashtirish klasterning uzoq muddatli maqsadlarini belgilab, ustuvor yo'nalishlarini aniqlaydi. Operativ boshqaruv esa kundalik faoliyatni tashkil qilish, resurslarni taqsimlash, loyihalarni muvofiqlashtirish bilan shug'ullanadi. Monitoring esa klaster faoliyatini baholash, kamchiliklarni aniqlash va zarur choralarni belgilash imkonini beradi.

Dunyo amaliyoti shuni ko'rsatadiki, klasterlashgan tizimlar asosan AQSh, Germaniya, Yaponiya, Janubiy Koreya kabi rivojlangan davlatlarda keng qo'llanilib, ularning iqtisodiy o'sishida muhim omil sifatida xizmat qilmoqda. Masalan, AQShning Silikon vodiysi, Germaniyaning mashinasozlik klasteri, Janubiy Koreyaning elektronika sanoati klasterlari mazkur yondashuv samaradorligini yaqqol ko'rsatib bermoqda. Bu klasterlarda innovatsion muhit, kuchli infratuzilma, ilg'or boshqaruv texnologiyalari va kuchli kadrlar salohiyati mavjud bo'lib, ular korxonalar o'rtasida raqobat va hamkorlik muvozanatini ta'minlaydi.

O'zbekiston sharoitida ham klaster yondashuvini keng joriy etish orqali iqtisodiyotni diversifikatsiyalash, mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish, eksport salohiyatini oshirish imkoniyatlari mavjud. Prezidentimiz tashabbusi bilan yurtimizda qishloq xo'jaligi, to'qimachilik, farmatsevtika, qurilish materiallari va boshqa sohalarda klasterlar tashkil etilmoqda. Bu esa yangi boshqaruv yondashuvlarini talab

qiladi. Misol uchun, paxta-to'qimachilik klasterlari orqali fermer xo'jaliklari, paxta tozalash zavodlari, to'qimachilik fabrikalari va tayyor mahsulot ishlab chiqaruvchilar yagona tizimda birlashmoqda. Bu esa resurslardan unumli foydalanish, mahsulot sifatini yaxshilash va eksport hajmini oshirish imkonini beradi.

Shu o'rinda O'zbekiston uchun xos bo'lgan klasterlarni tashkil qilishda bir qator muammolar mavjudligini ham ta'kidlash lozim. Jumladan, tarmoq korxonalarini o'rtasida axborot almashinuvi sustligi, ilmiy-texnik salohiyatning yetarli emasligi, innovatsion faoliyatga sarmoya jalb etishdagi muammolar, infratuzilma rivojining pastligi kabi omillar klasterlarning samarali faoliyat yuritishiga to'sqinlik qilmoqda. Boshqaruv mexanizmlarining takomillashuvi aynan ana shu muammolarning hal etilishiga xizmat qilishi kerak.

Bundan tashqari, klaster boshqaruvida davlatning roli ham muhimdir. Davlat tomonidan klasterlar faoliyatini tartibga solish, rag'batlantirish va nazorat qilish bo'yicha mexanizmlar ishlab chiqilishi zarur. Shu bilan birga, klasterlar o'zini o'zi boshqaradigan tizim sifatida mustaqil faoliyat yuritishi uchun zarur huquqiy, moliyaviy va tashkiliy sharoitlar yaratilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, klaster yondashuvi asosida boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish iqtisodiy rivojlanishning barqarorligini ta'minlash, mahalliy korxonalar raqobatbardoshligini oshirish va innovatsion muhitni shakllantirishning muhim omilidir. Bu yo'nalishda amalga oshiriladigan chora-tadbirlar, ilmiy yondashuvlar va xorijiy tajribalarni o'rganish orqali boshqaruv tizimini yangi bosqichga olib chiqish mumkin. O'zbekiston iqtisodiyoti uchun klasterlashgan boshqaruv modeli istiqbolli va strategik ahamiyatga ega bo'lib, uning amaliyotga tatbiq etilishi zamonaviy taraqqiyot talablariga javob beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.
2. Porter, M. E. (1998). Clusters and the New Economics of Competition. *Harvard Business Review*, Vol. 76, No. 6, pp. 77–90.
3. Ketels, C. (2013). Recent research on competitiveness and clusters: what are the implications for regional policy? *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 6(2), 269–284.

4. Saxenian, A. (1994). *Regional Advantage: Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128*. Harvard University Press.
5. Markusen, A. (1996). Sticky Places in Slippery Space: A Typology of Industrial Districts. *Economic Geography*, 72(3), 293–313.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 28-oktabrdagi PF–5853-son Farmoni “Respublika iqtisodiyotida klaster tizimlarini keng joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.
7. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi (2023). O‘zbekistonda klasterlar faoliyatini rivojlantirish strategiyasi.

**Research Science and
Innovation House**

